

Fantasi på förskolegården

- En studie av utemiljöns roll vid fantasilek

MALIN MAGNUSSON

Självständigt arbete • 30 hp

Landskapsarkitekturprogrammet

Alnarp, 2015

Fantasi på förskolegården

- En studie av utemiljöns roll vid fantasilek

Fantasy at the preschool playground

- *A study of the outdoor environment's role when pretend playing*

Malin Magnusson

Handledare: Fredrika Mårtensson, SLU, Institutionen för Arbetsvetenskap, Ekonomi och Miljöpsykologi

Examinator: Maria Kylin, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, Planering och Förvaltning

Bitr. examinator: Eva Kristensson, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, Planering och Förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Master Project in Landscape Architecture

Kurskod: EX0775

Ämne: Landskapsarkitektur

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2015

Omslagsbild: Malin Magnusson, oktober 2014

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: förskolegård, förskolebarn, fantasilek, naturmiljö, landskapsarkitektur och funktion

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

FÖRORD

Som landskapsarkitektstuderande på SLU Alnarp är detta examensarbete sista delen för mig på landskapsarkitektprogrammet. Under mina år på utbildningen har jag fått förena intressen och kunskap i planering och design, där jag fått möta många inspirerande personer både inom professionen och brukarna av vår miljö.

Mitt val av ämne har grundat sig i tidigare studier om barns lek i utemiljön, då jag fått möjligheten genom detta arbete att fördjupa mig inom ämnet för framtida planering. Under de tidigare studierna så berörde jag till exempel rörelselekar, regellekar och fantasilekar. Fantasileken ville jag studera vidare på grund av att den berörts av många, men sällan undersökts vidare. Den anses också vara viktig för barns utveckling.

Arbetet har gett mig ny kunskap om barnens lek på förskolegården med fokus på fantasilek. Denna överraskande lek som jag har närmat mig genom litteratur och fältmetoder.

Jag vill tacka min handledare Fredrika Mårtensson, som genom sin erfarenhet och kompetens hjälpt mig under processens gång. Det har både motiverat och inspirerat mig till att fortsätta med dessa typer av studier. Jag vill även tacka förskolans personal och barn som deltagit i mina observationer och bidragit till uppsatsens resultat.

Tack!

A handwritten signature in dark ink, appearing to read 'Malin Magnusson', followed by a horizontal line.

Malin Magnusson

SAMMANDRAG

Det finns forskning om barns lek i utomhusmiljö, men fantasileken som anses viktig för barns utveckling i förskoleåldern är särskilt lite studerad. Målet med examensarbetet är att utforska betydelsen av en förskolas utemiljö utifrån dess inverkan på barnens lek och att som blivande landskapsarkitekt vinna större förståelse för lekmiljöers utvecklingsmöjligheter. Syftet med studien är att undersöka vilken roll utemiljön har för barnens lek på förskolegården med särskilt fokus på den fysiska miljöns betydelse för fantasin så som det kommer till uttryck i fantasilek.

Följande frågeställningar har väglett det arbete som ska presenteras; *Vilka platser/element använder barn i fantasilek? Vilka typer av fantasilek återfinns i förskolans utemiljö? Vilken betydelse får naturmiljö och naturelement i leken?*

Teori och tidigare forskning ligger till grund för ett fältarbete som genomförts på en förskola i Malmö. Barn mellan fyra till sex år har studerats genom observation och gåtur. Resultatet beskriver fantasilekens utbredning över utemiljöns och naturens roll i dess utveckling. Resultaten visar betydelsen av naturens element t ex vatten, kullar och buskage och hur den fysiska utemiljöns struktur och specifika egenskaper skapar goda förutsättningar för barnen att använda sin fantasi.

ABSTRACT

There is research on children's play in the outdoor environment, but the imaginary play considered particularly important for children's development of preschool age is less studied. The goal of the project is to explore a preschool's outdoor environment based on its impact on children's play and as landscape architect student gain a greater understanding for the development of play environments.

The aim of this study is to investigate the role of the outdoor environment for children's play on preschool playgrounds with a particular focus on the meaning of the physical environment for pretend play.

The following issues have guided the work to be presented; *What places/ elements are children using during imaginary playing? What types of pretend play take place in the preschool's outdoor environment? What meaning does the natural environment and nature elements take on for the children during play?*

Theory and previous research are the basis for the fieldwork at a preschool in Malmö. Children between four and six years old have been studied through observations and walk through evaluations. The results describe how pretend play is distributed over the outdoor environment and the role of nature in its development. The results show the importance of elements such as water, hills and shrubbery's and how the physical structure and specific characteristics of the environment creates opportunities for the children to use their imagination.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	3
Sammandrag	4
Abstract	5
Inledning	
Bakgrund	8
Mål, syfte och frågeställningar	8
Avgränsningar	9
Teoretiska utgångspunkter	
Fantasilekens uttryck	10
Fantasileken flyttar utomhus	12
Naturmiljöns roll i barns fantasilek	13
Trygghet i naturmiljö	15
Metod	
Val av förskolegård	17
Tillvägagångssätt	18
Metoddiskussion	20
Presentation av förskolan	21
Resultat från förskolan	
Buskagens lekar	24
Kreationer och rollekar i sandlådan	27
Vattenlekens projekt	28
Sandformationer	29
Fartfyllt med cykel	30
Röret att förflytta och färdas med	31
Hajleken i hinderbanan	32
Rollek och association på kullen	32
Diskussion	34
Buskagens trygghet och mångsidighet	35
Fascination av naturens element och miljö	36
Vatten och sand	
i förskolegårdens sociala liv	36
Gårdens spänningsmoment	37
Lek och landskap	38
Väderlek skapar rörelse i leken	38
Studera fantasilek utomhus	39

Avslutande reflektion	41
Vidare forskning	42
Landskapsarkitektens roll	43
Referenser	44

INLEDNING

Bakgrund

Fantasileken spelar en viktig roll för barns utveckling och en förskoleverksamhet med dess pedagogiska ambition bör dra nytta av utemiljöns potential för att få leken att frodas.

Under år som landskapsarkitektstuderande har jag blivit intresserad av landskapets många funktioner för människan, som ofta är färre för barn. Jag har haft intresse för en vidare fördjupning inom området efter kandidatexamensarbetets fokus på barns lek och dess betydelse för barns utveckling. Kurser under utbildningen inom miljöpsykologi och landskapsarkitektur har också visat på möjligheter att skapa miljöer för de olika sinnena och förklarat olika samband mellan människa och miljö.

Som tidigare praktikant på två förskolor har jag egen erfarenhet av hur barn kan använda sig av sin miljö och vilka möjligheter den innehåller till utveckling av kreativitet och fantasi. Jag ser möjligheter som framtida landskapsarkitekt, att utforma platser som bidrar till att positivt forma människan.

Arbetet fokuserar på en förskolegård, med närmare fördjupning på fantasileken och hur denna kan gynnas av utemiljön. Hittills har ofta fokus legat på den fysiska och sociala aktiviteten på gården, medan fantasilek mer sällan belysts. Samspelar barnen med en större värld än den vi vuxna kanske tänker oss? Vilken roll spelar det för deras fantasierande?

Slutsatserna från kandidatexamensarbetet var att utemiljön har betydelse för vilken lek och rörelse som utspelas. Leken formas av miljön och hur dess olika platser samspelar med varandra, där naturen kan spela en viktig roll. En varierad och dynamisk miljö skapar goda förutsättningar för alla individers möjlighet att leka och utvecklas. I fokus finns utemiljöns roll till fantasilek och naturmiljöns betydelsefulla roll när det gäller barns fantasilek.

Mål, syfte och frågeställningar

Målet med examensarbetet är att utforska betydelsen av en förskolas utemiljö utifrån dess inverkan på barnens lek och att som blivande landskapsarkitekt vinna större förståelse för lekmiljöers utvecklingsmöjligheter.

Syftet med studien är att undersöka vilken roll utemiljön har för barnens lek på förskolegården med särskilt fokus på den fysiska miljöns betydelse för fantasin så som det kommer till uttryck i fantasilek till exempel i låtsaslekar och rollekar.

Frågeställningar

- Vilka platser/element använder barn i fantasilek?
- Vilka typer av fantasilek återfinns i förskolans utemiljö?
- Vilken betydelse får naturmiljö och naturelement i leken?

Avgränsning

Arbetet avgränsas till att göra en undersökning av den befintliga utemiljön. Arbetet kan därför ligga till grund för ett möjligt gestaltungsförslag. Förslaget kommer inte att redovisas i detta arbete.

Undersökningen har genomförts under höstperioden, med en omfattning på totalt 20 veckor. Det medför att övriga säsonger och de lekar som återfinns då inte kommer att dokumenteras.

TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

Fantasilekens uttryck

Eli Åm beskriver i boken "Leken ur barnets perspektiv" (1989) hur förskoleåldern är guldåldern när det handlar om rollekar och fantasilekar. I sin bok sätter hon fantasileken som en lek utan färdiga regler i relation till lekar som kurragömma och brännboll, vilka styrs av förbestämda regler. Regellekarna är mer förknippade med barn i skolåldern. Fantasileken kan också förklaras som en friare lek, med mer öppen handling som växer fram utifrån personens fantasi och infall. Hon beskriver också fantasileken som något mittemellan ändpunkterna, imitation och frihet i förhållande till verkligheten (Åm, 1989).

Eli Åm ger också tips på hur vi som vuxna ska kunna tolka barns fantasilek, med ofta svåruppfattade tecken och koder. Barnen själva har bestämda tankar om riktiga och felaktiga beteenden i sin fantasilek. Hon beskriver hur hon under några minuter kunde bli vittne till flera olika sekvenser med en grupp barn, där samma barn var initiativtagare. De kunde leka allt från att hoppa från flygplan till hemska oväder, där medlemmarna i leken tycktes fullt medvetna om när bytet av sekvens skulle ske. Dessa skiftningar kan vara svåra för oss vuxna att förstå men för barnen fullt självklara (Åm, 1989).

Under fantasilek skiftar språket mellan presens inne i leken och användandet av imperfekt som regispråk. Barn kunde även under en sekvens fullständigt gå in i rollen och byta dialekt eller språk. Detta menar Eli Åm är ett kännetecken för den fria leken, där barnens kommunikation i imperfekt månar om en distans till verkligheten och dess begränsningar. Det är även viktigt för lekens deltagare att få sina förslag eller infall godkända, vilket kräver en viss ömsesidighet och god kommunikation mellan deltagarna (Åm, 1989).

Peter Gärdenfors (2009) beskriver hur de första åren upp till två år domineras av imitationsleken, när barn genom lek imiterar och härmar andras handlingar. Barnen leker bredvid varandra istället för med varandra och de mindre barnen iakttar de större barnens lek. Efter två år så utvecklas leken mot låtsaslek. Barnen börjar även här att leka med varandra och kommunicera språkligt med andra barn. Låtsasleken är en del av fantasileken då barn kan skapa världar där objekt kan få föreställda funktioner istället, som till exempel ett bord med en filt över blir ett hus eller en banan blir en telefon. Denna typ av lek kan utvecklas till rollek längre fram. Till detta kan även en inre lek eller dagdrömmeri räknas som utvecklas alltmer ju äldre barnet blir (Gärdenfors, 2009).

Åm (1989) beskriver vidare hur de mindre barnen använder mer tid till att spela sina roller, medan de större barnen använder mer tid till regin och att hitta på själva historien. De större barnens lek blir då

mer utvecklad och varierad jämfört med de mindre barnens (Åm, 1989).

Vid fantasilekandet använder barnen minnen från tidigare erfarenheter och upplevelser i en nyskapande process, där verkligheten transformeras till något annat. Birgitta Knutsdotter Olofsson (2009) beskriver hur barn blir saliga, rosiga om kinderna och inte vill gå ur lekens intensitet. Barnen använder även ljusare röster, med sänkta blickar för att inte möta omvärlden i deras egna inre bilder (Knutsdotter Olofsson, 2009).

Genom fantasin kan barn ibland ta på sig olika roller, mammaroll, papparoll, barnroll, syskonroll eller husdjursroll. Barnen kan också prova på att leka roller inom yrkeskategorier såsom förskollärare, polis och tjuv och efter några år kan de också prova på att vara fiktiva personer till exempel Pippi Långstrump eller Pokemon. Barnen utvecklar en roll efter olika identiteter som de upptäcker genom uppväxten, och tar med sig in i leken (Harvard & Jensen, 2009).

I leken möter olika identiteter varandra. Barnen märker då att identitet inte är fast eller given för alltid utan något som kan ändras till nästa gång de leker. Det bidrar till en större förståelse av det sociala livets grund. I låtsaslek är föreställningen av en sak inte nödvändigtvis dess funktion och i rollek en människa inte alltid vad hon ser ut att vara. Genom att gå in i roller får barnen en relation av likhet eller skillnad mellan varandra, där de i sin tur refererar till identiteter som inte behöver finnas i deras vanliga närhet. När leken börjar, pendlar de in i leken och vid slutet pendlar de tillbaka till sin egen identitet igen (Berg, 2009).

Peter Gärdenfors (2009) beskriver fantiserandet av olika objekt som två representationer av samma föremål, dels perceptionen av objektet, dels föreställningen om objektet. När barnet hindrar sin perception av ett objekt kan deras föreställning få dominera i leken (Gärdenfors, 2009).

I fantasilek ger barnen objekt eller leksaker nya funktioner, till exempel en stol som används till mer än det vi vanligtvis tänker oss den. Stolen är inte för att sitta på, förrän vi använder den till det. En docka är inget levande föremål i leken förrän barnet ger den ett liv som bebis, då får leksaken en själ och gör liv till leken (Berg, 2009). Det kan sätta tillvaron mellan barn och vuxna i gungning. När barnet tror fullt på sin fantasi medan en vuxen endast anser att det är en leksak. Denna gungning mellan verklighet och fantasi kan vara svårhanterlig mellan vuxna och barn (Berg, 2009).

Ett exempel på fantasierande är då ett barn i tre-årsåldern börjar fäkta med en pinne likt ett svärd. Det är fantasin och de mentala föreställningarna om objektets funktion som förvandlar ett föremål till något annat. Likadant kan de förvandla sig själv genom olika roller som mamma, pappa eller tjuv (Hangaard Rasmussen, 2010). Dessa föreställningar har sin uppkomst i minnesbilder från barnen. Ett annat exempel är en pojke som på ett runt bord bakar en pizza med

associationer om att en pizza är rund. Pojken kan använda bordskivan som en föreställning i sin pizzalek.

Barnet utgår också från sin egen kropp och vilka möjligheter det finns runtomkring som användning när det gäller val av lek. De erbjudanden som ges barnet vid det tillfället framkallas också av minnen lagrade från händer, fötter, ögon, öron och mun. I fokus för fantasileken i utomhusmiljön står hur kroppen kan användas och förvandlas (Hangaard Rasmussen, 2010).

Fantasileken flyttar utomhus

Vid utomhusvistelse hamnar människan i en situation mellan det sociala livet, naturliga processer och väderlekens variationer som gör omgivningen föränderlig och mindre förutsägbar. Till det tillkommer vardagens små överraskningar, en hund kan springa förbi samtidigt som det börjar regna och andra oförutsägbara sociala skeenden. På grund av dessa faktorer är människan mer uppmärksam samtidigt som det bidrar med spänning och avbrott i vardagen. Utomhus finns inga tydliga väggar, som avgränsar valet av funktioner. Trots att lekutrustningen har sina specifika funktioner ger naturelement t.ex. väderleken barnen möjlighet till fler val än de som finns inomhus (Mårtensson, 2009).

En utomhusmiljö med naturkaraktär ger barn goda möjligheter att sinnligt och känslomässigt närma sig sin direkta omgivning. Där finns den variation, föränderlighet och mångtydighet som fångar barns uppmärksamhet och ger goda grunder för uppmärksam samspel mellan kropp och omgivning (Mårtensson, 2009).

Barn bestämmer ibland teman tillsammans vid fantasilek, som ger dem en ram att förhålla sig till. Utifrån denna ram kan de göra privata avstickare, där de för någon sekund kan sväva iväg på egen hand utan att lämna det gemensamma temat. Det är ingen brist på struktur utan bara en möjlighet. Leken kan bidra med en flexibel ram som barnen kan förhålla sig till under en längre tid och ett par tema kan spelas parallellt med varandra (Åm, 1989). Att dessa olika tema växlar kan vara värdefullt för barnen menar Fredrika Mårtensson (2012), då det innebär att ändringar kan ge barnet fördelar och fler kan leka tillsammans.

Fantasileken utövas inte alltid i grupp, utan ibland på egen hand. Barn letar upp mindre utrymmen till sig själva, där de kan stå och fundera tysta och greja med något en stund (Grahns et al. 1997).

Det är viktigt att det finns gott om utrymme och saker att greja med som inte uppfattas ägas av någon på gården. Det ger barnen större utrymme och förståelse för varandra, vilket kan öka deras samarbete. De kan samtidigt få större förståelse för de olika leksammanhängen och samordna nya lekar och samspel (Mårtensson, 2004).

På förskolegården kretsar barn tillsammans på samma ytor med samma utbud av material, vilket kan ge effekter på fart och lekfullhet med hela sin kropp. Barnen kan också inleda och lyckas samordna leksammanhang, där de synkroniserar sina lekrörelser och uppmärksamhet med varandra (Lenninger & Olsson, 2006).

Naturmiljöns roll i barns fantasilek

Gunilla Halldén beskriver i *Naturen som symbol för den goda barndomen* (2009) hur barn utnyttjar naturmiljön som en självklarhet i sin omgivning och använder det som dyker upp längs vägen. Stenar, växter eller skärvor som finns utspridda kan vara ting som blir rekvisita i deras lek (Halldén, 2009). Rekvisitan nämner också Fredrika Mårtensson som en del av den fria rörligheten som återfinns i en "grönzon" där barnen har möjlighet att skapa flexibla leksammanhang. Hon menar att konkurrensen mellan barn och vuxna tonas ner på grund av det oändliga valet av material från naturen (Mårtensson, 2012). Detta nämns även i den danska boken *Vi leger at* (Helle Nebelong, 2008) om vikten av naturliga element som rekvisita. Författaren, som är designer, nämner att samla grenar i skogen eller att greja i sanden på stranden till bygge av sandslott eller själv gräva ner sig i sanden och skapa olika mönster med stenar. Dessa undersökningar av material stimulerar barnens spontana lust till att fortsätta upptäcka och undersöka. Hon menar att det är viktigt av oss vuxna att låta barnen få utveckla sin fantasi i fred utan påtryckningar från omvärlden. De utvecklar då en större förståelse och anknytning till naturmiljön och utvecklas samtidigt både fysiskt, mentalt och socialt (Nebelong, 2008).

Leken gynnas också av att det utomhus ofta är lättare för barn att få insyn i andra barns lek och att ansluta till en lek. De yngre barnen kan här lättare betrakta de äldre barnens lite vildare och farligare lekar, då lekarna kan röra sig mellan olika platser (Mårtensson, 2012).

Under en skolgårdsstudie visade Mårtensson et al. (2014) att naturmiljön spelade roll vid skapandet av barnens favoritplatser genom att bidra med attraktiva element för utforskande och fantasilek.

I *Ute på dagis* (Grahns et al. 1997) diskuterar författarna om naturens betydelse för fantasilek att naturmiljön inte är färdig. Den är inte utformad för ett specifikt ändamål, barnet kan själv skapa sin miljö utan förbestämda användningsområden. I en sekvens beskrivs hur barn fick möjlighet att utveckla fantasi vid en kruka som låg mitt på en grönyta, där hade barnen möjlighet att utveckla sin egen lek eller komma ifrån de andra barnen en stund. Samtidigt i olika delar av redskapet kunde barnen leka olika lekar med olika teman och omfattningar. Krukan användes som lekhus, med flygande sand och sten ut eller in i krukans. Den användes också som skattgömma när de lekte rollspel (Grahns et al. 1997).

Barn hittar möjligheter genom årstiderna och dess växlingar, med t.ex. naturmaterialen löv, stenar, regnvatten eller djur (Ivarsson, 2003).

Regn och vatten var ett naturligt element som Fredrika Mårtensson (2004) noterade som viktigt under sina observationer. Det skapades en lustfylld aktivitet, genom att få känna och forma med vatten. Stod det vatten i sandlådan, hoppade barnen i det. Fantasileken blev en del av sandlådans lek genom vatten (Mårtensson, 2004).

Naturmiljön skapar möjligheter för barn att utforska sig själv och sin omgivning:

"Natural environments represent dynamic and rough playscapes that challenge motor activity in children. The topography, like slopes and rocks, afford natural obstacles that children have to cope with. The vegetation provides shelters and trees for climbing. The meadows are for running and tumbling."
(Fjørtoft, 2001 s.111)

Genom sin genomgång av naturliga miljöer visar författaren på lekfullheten, som miljön kan bidra med och hur olika element ger kreativa impulser. Hon beskriver vidare utifrån forskning, att barn främst använder buskagen för skydd, kurragömma, sociala rollspel som i mamma, pappa, barn, piratlekar eller andra fantasiinspirerade lekar. Träden använder barnen främst som klätterträd beroende på trädets struktur och grenuppbyggnad. Barnen kan även hitta egna favoritplatser, innehållande kreativa lekar eller fria lekar med tillhandahållande av naturelement och löst material (Fjørtoft, 2001).

Sandseter (2009) gör en genomgång av riskfylld lek, där det visade sig att leka med hög hastighet eller från höga höjder var de vanligaste typerna vid risktagande. Barn har en förmåga att söka och leta efter utmaningar i diverse lekmiljöer, och de naturliga miljöerna har större utrymme och valmöjligheter att hitta intensiva och spännande situationer av lek (Sandseter Hansen, 2009).

Trygghet genom lek i naturmiljö

Johan Ottosson (2011) beskriver rehabilitering genom stöd från naturen, hur viktigt det kan vara med relationer som är enklare och lättare att hantera än det sociala livet. En relation med ett träd eller en sten ger ökat självförtroende och leder till positivt tänkande som ger tecken på välbefinnande. När man utsätts för relationer som inte är anpassade för ens känslomässiga tillstånd kan den dagliga återhämtningen hindras. Många gånger kan då naturmiljö och djur vara en tröst hos barn och ungdomar när mänskliga relationer blir för avstängda (Ottosson, 2011).

Författaren fortsätter att förklara naturens styrka i en människas liv, både i med och motgång. Den hjälper en att hitta tillbaka till den ursprungliga tryggheten i livet. Den kan visa att faran är över och tryggheten återställd, genom att konfrontera sinnena med signaler från naturliga element (Ottosson, 2011).

Birgitta Knutsdotter Olofsson (2009) beskriver en möjlighet att hitta trygghet i så kallat djup lek som gör att individen kan ställa sig utanför hotande omständigheter. Om barnen känner sig otrygga i miljön står de bredvid och tittar på, för att de inte vågar släppa kontrollen och fångas av leken. Det är också viktigt med få krav på prestation, så att barnet känner sig fri (Knutsdotter Olofsson, 2009).

I miljöer med mycket träd och buskar kan barn hitta platser att gömma sig och söka skydd mot faror av mer eller mindre konkret eller föreställd karaktär. Barn i förskoleåldern söker ofta upp sådana platser i befintlig miljö medan äldre barn konstruerar och skapar nya rum. Dessa resultat är från studier där förskolebarn sökte småskaliga, halvstängda rum med två till fem barn i samma lekrum (Kahn & Kellert, 2002).

*” Shelter is especially important for play when children’s attention is focused on their activities and not on the surrounding environment.
(Kahn & Kellert ,2002, s.44)*

För den djupare leken finner de inre föreställningarna av leken inget stöd i den yttre miljön. Frågan ”Vad leker ni?” kan vara ett störande moment fastän den verkar oskyldig. Barnen kan tappa lekens helhet. De skyddar sin lek ifrån omvärlden, då de gömmer sig eller kryper in någonstans för avskildhet. Försvinner tryggheten för att barnen blir rädda eller känner oro för något som äger rum i den ”verkliga” världen, så kan lekens ram brytas och barnen kommer tillbaka till verkligheten (Knutsdotter Olofsson, 2009).

Trygghet genom djup lek har troligen gemensamma drag med ”sense of wonder”, som innebär en fascination genom naturens olika möjligheter, växter eller djur. Det kan också vara en reflekterande stund över sin situation, att få bara vara utan nödvändigtvis behöva tala. Det kan sägas som en inre fascination av ögonblicket, vinden

som blåser på din kind eller att gå och känna sanden mellan tårna. Ögonblicken eller minnena kan också delas mellan människor som vuxna och barn. Genom naturen med nya upplevelser eller utmaningar kan förundran "Wonders" få bli en del av landskapet (Jørgensen, 2014).

Barn stärker tankesätten mot nya påhittiga idéer, när de fantasileker, vilket i sin tur kan lösa praktiska problem och bidra till uppfinningar och kreativitet (Knutsdotter Olofsson, 2009). De behöver inte heller estetiskt vackra platser. De undersöker vilka möjligheter det finns till förhöjda lekupplevelser för kropp och sinne i relation till sådant som prassel och sus, lövmassor, jordhögar och vattenytor (Mårtensson, 2004).

METOD

Teorierna som framförts är ett källmaterial grundat på litteraturstudier från reflektion kring praktik och tidigare forskning som rör barns lek i utomhusmiljö. Materialet kommer vara en grund i en avslutande diskussion med resultat från nedanstående metoder.

- *Observationer* av barns leksammanhang och enskilda barns lek i utemiljön är huvudmetoden i fältarbetet. Anteckningar förs på fältkartor på plats.
- *Gåtur på plats*, en dialog för utveckling av materialet och ett viktigt komplement för analys.

Val av förskolegård

I samband med kommunikation med Malmö Stad om ett studentprojekt på avancerad nivå på SLU Alnarp så skickade kommunen ut en intresseanmälan till förskolor inom kommunen. Intresset var stort av Malmös förskolor, för en utveckling av deras utemiljö. Förfrågan handlade om att hitta en relativt "vanlig" förskolegård med gröna inslag för en vidare forskning om fantasilek, som sedan skulle kunna leda till ett gestaltungsförslag. En av de första förskolorna som hörde av sig valdes också på grund av deras intresse för studien och miljökvaliteter på gården.

Förskolepersonalen var också mycket positivt inställda och ville genom denna studie få en utveckling av sin befintliga miljö.

Vid första besöket på förskolan förklarades att ett gestaltungsförslag kunde göras efter en fördjupad undersökning av miljön, som själva examensarbetet skulle fokuseras på.

Förskolegården består av ett antal mindre gröna ytor med täta respektive öppna buskage, en kulle, några stråk i form av asfalt, gröna lekytor, sandlådor samt område med rutschbana och gunga. Med denna bredd av funktioner valdes förskolegården för vidare forskning.

Förskolan ligger i stadsdelen Fosie i Malmö Stad, i ett av miljonprogramsområdena från 60-70 talet. Byggnaden är belägen i mitten av gården, vilket ger möjlighet för barn och personal att röra sig runt om huset och vissa delar avskiljs av grindar för de mindre barnens skull. Det går 120 barn på denna förskola mellan åldrarna ett till sex år varav min fokusgrupp är fyra till sex år. Mitt fokusområde är den södra delen av gården där min fokusgrupp hade sin utevistelse.

Tillvägagångssätt

Observationer

Observationer av barns leksammanhang och enskilda barns lek var den första metoden. Observationerna skedde på avstånd med att studera barnens lek, utan eget deltagande. Här följer en beskrivning av leksammanhang för att tydligare förstå vilka aspekter som observerades och delas med Fredrika Mårtenssons definition av det:

”För att tala om ett leksammanhang krävs att det finns någon kontinuitet i någon av dessa tre aspekter t ex att samma barn fortsätter samspela, att de fortsätter att vistas på en viss plats eller att lekens övergripande tema fortlever. Det är sådana situationer som används som utgångspunkt för observation och beskrivning av leken.

- Den fysiska miljön alt. Platsen
- Den sociala miljön alt. Deltagande barn
- Lekens tema alt. Fantasi” (Mårtensson, 2004 s. 40)

Utifrån denna definition planerades observationerna genom att studera olika leksammanhang, samt följa ett specifikt barn en längre tid. Det var inte självklart att ett specifikt barn skulle utveckla en fantasilek under observationstiden. Istället valdes leksammanhang ut, där det kunde skyntas att fantasileken var på gång att utvecklas genom rollspel eller tillgjorda röster som Eli Åm tipsade om i sin litteratur. Hon beskrev några kännetecken på fantasilekens början, användning av imperfekt, tillgjord röst, tecken och rörelse(Åm, 1989).

Observationerna i fält gjordes under två veckor under oktobermånad 2014. Med en skiftande väderlek gavs en bredd på lekaktiviteter på gården. Omfattningen styrdes av examensarbetets tid. I fält användes anteckningar över leksekvenser på gården. Emellanåt gavs frågor till barnen, för att bättre förstå vad som försiggick då fantasilek kan vara svårt för en utomstående person att tolka och uppfatta.

Tiden vid varje tillfälle var ungefär en timme, beroende på förskolans schemalagda utevistelse. Tillfällena för observationerna styrdes av barnens schema.

De första gångerna användes block och penna, för att notera sekvenser och rörelsemönster. Som en jämförelse till den metoden användes de två sista gångerna anteckningar genom sin smartphone.

Gåtur

Den andra metoden var gåtur, där platser valdes utifrån tidigare uppfattade observationer av fantasilek. Det skapades också utrymme för barnens egna initiativ.

Begreppet gåtur eller Walk through Evaluation betyder att en person med en vald deltagargrupp går runt i den aktuella miljön och för en dialog om hur den fungerar. Deltagarna och miljön väljs utifrån de frågor som ska besvaras (De laval, 2004).

Gåturen eller dialogen med barn gjordes ungefär en månad efter observationerna och efter bearbetningen av det materialet. Gåturen gick ut på att gå runt med fyra barn åldrar fyra till sex år på de platser där fantasilek observerats och höra de berätta om vad som brukade hända eller skapas där. Det var också viktigt att få in barnens syn på gården och därmed skapades också utrymme om de ville visa något i slutet av gåturen. Denna promenad pågick i en timme, under barnens utevistelse på förmiddagen. Solen sken, vilket gav bra alternativ för diskussion med barnen. Det skulle kännas som ett naturligt samtal, barnen skulle få vara aktiva utan störande avbrott därför fördes anteckningar genom röstinspelning.

Bearbetning och analys

Den första bearbetningen av det inkommande datamaterialet gjordes mellan observationen och gåturen, för att få fram information från de olika tillfällena. Strategin för bearbetningen var att sortera materialet efter frågeställningarna, dels om fantasileken och dels om naturens betydelse. Efter gåturen gjordes den andra bearbetningen utifrån röstinspelningen. Dessa två strategier för databearbetning har fått komplettera varandra och kommer att redovisas under resultat längre fram i denna rapport med tillhörande bilder fotograferade under de två olika metoderna i fält.

Metoddiskussion

Under dagarna på förskolan gavs många roliga, händelserika och aktiva dagar tillsammans med barnen. Litteraturens råd följdes om en lämplig ålder under förskoleåldern (4-6) för att studera fantasilekar.

Genom metoderna observation samt gåtur på plats har resultat getts utifrån de frågeställningar som fanns från början. Vid de första observationerna märktes att metoden observation av enskilda barn skulle bli svår, eftersom det inte var säkert om ett barn skulle utveckla sin lek mot fantasilek. Observationerna blev mer fokuserade mot att hitta leksammanhängen istället, antingen med ensamma barn eller i grupper. Observationer och gåtur på plats fungerade som bra komplement mot varandra, för att få en bredare och mer fyllig information. Det handlade i slutändan om enskilda tolkningar, vilket gjorde att det kändes givande att göra en gåtur för att följa upp observationer och kunna jämföra observationerna med deras berättelser.

Bearbetningen av observationerna gjordes och en kompletterande observation fick göras beroende på känslan av att behöva stärka någon information, men som helhet kändes observation som en givande metod i denna typ av undersökning. Under observationerna togs även fotografier. Bilder har förmågan att belysa miljön för läsaren och förståelsen för de olika situationer som uppstått förutom det som beskrivs i text.

Väderleken var olika vid alla observationstillfällen, något som känns positivt för att få många olika typer av leksekvenser och sammanhang. Det ösregnade en dag, var molnigt två dagar och strålande sol en dag. Under gåturen i december var det kallt men solen sken, vilket var bra för diskussion och samtal med barnen i gruppen. Ibland uppenbarades samma lek under två dagar och detta var något som märktes på väderleken.

Något som bör tilläggas i diskussionen är att det var en person som observerade och det kunde ha inverkan på vad som uppfattades på den här förskolegården, därmed kändes det efterföljande samtalet som ett bra komplement till en tidigare enskild tolkning.

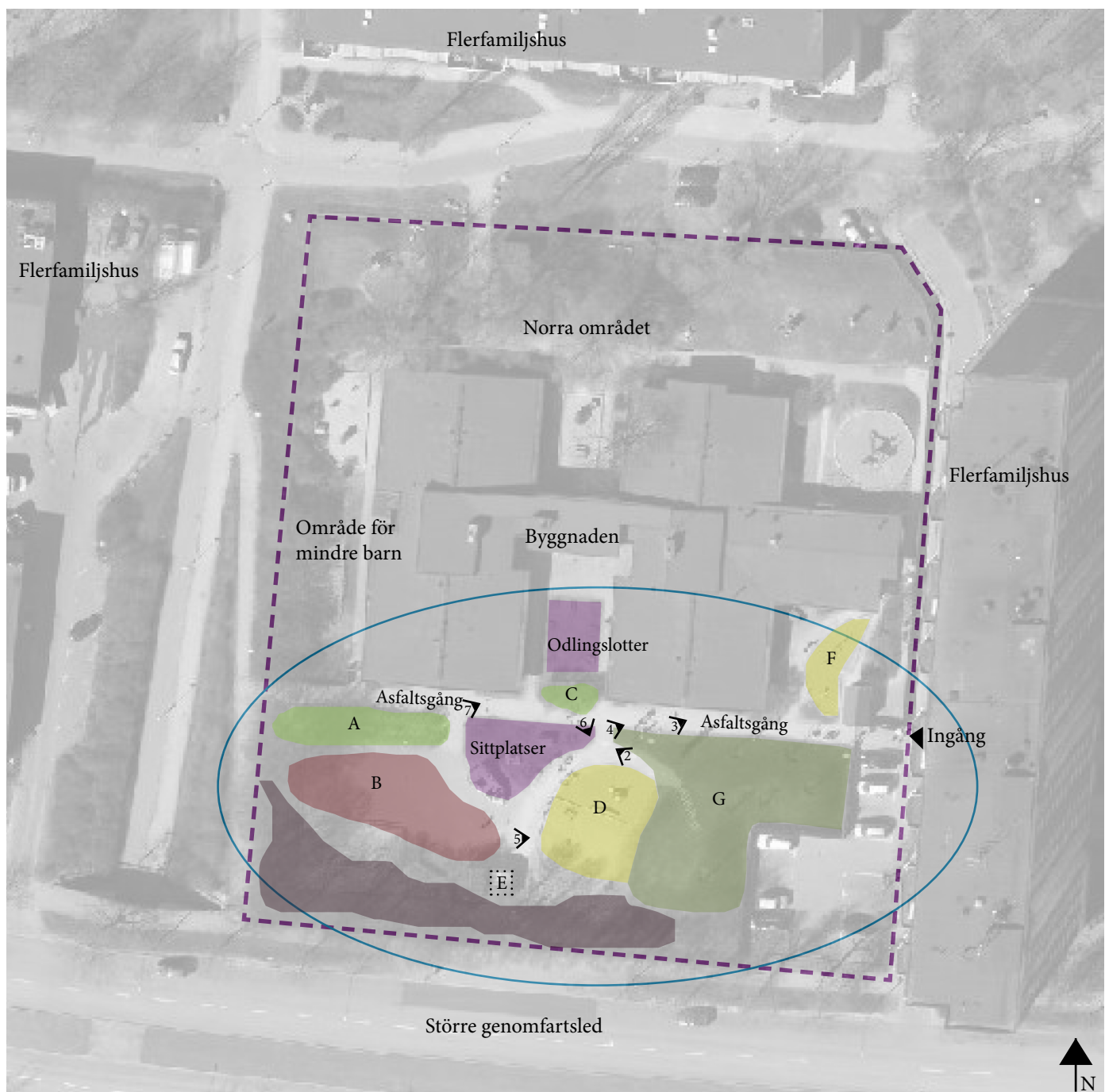
Jämförelsen mellan de olika anteckningsmetoderna visade sig ha inverkan på hur barnen uppfattade mig som observant, till en början användes papper och penna. Barnen kunde uppfatta att de var iakttagna av någon annan under deras lek och därmed kom frågan ett par gånger "*Vad gör du?*". Till de sista observationerna prövades därmed att föra anteckningar med smartphone. Det visade stora skillnader på barnens reaktioner gentemot mig som observant. Barnen märkte inte att de iaktogs på samma sätt, att det fördes anteckningar om dem då en smartphone idag är allmänt använd av föräldrar eller personal på gården. Det verkade som att deras lek inte stördes. Barnen vände sig också vid observationerna efter ett par gånger, och det gjorde också att längre sekvenser av lek kunde uppfattas utan avbrott.

Presentation av förskolan

Förskolans byggnad är placerad i mitten av gården, vilket gör att barnen kan röra sig runt huset (se figur 1). Den omges av flerfamiljshus med omkring tio våningar samt en större väg söder om tomten. Förskolan ligger i stadsdelen Fosie, i Malmö och är byggd under miljonprogrammets tid. Idag går 120 barn uppdelat på åtta avdelningar, varav två avdelningar är anpassade för barn med hörselskada, nedsatt hörsel eller anknytningsbarn d.v.s. barn med familjemedlem som har hörselnedsättning. På gården används både teckenspråk och talat språk. Helhetsintrycket av förskolegården är en varierad miljö med både gröna och hårdgjorda ytor, gräsytor, rabatter, buskage, träd och lekredskap.

Fokusområdet för denna studie låg i den södra delen av gården, där barnen som skulle medverka hade sin utevistelse. De observerades oberoende av hörselnedsättning eller funktionshinder. Det första som mötte en när man anlände till förskolegården var en stor gräsbelagd kulle(figur 2), med nyplanterade träd slumpmässigt placerade. Bredvid denna låg en asfaltsgång som följde en runt gården. Vid kullens slut fanns en sandlåda(figur 3) med en liten mindre rutschbana placerad i mitten med breda kanter för barnen att sitta. Platsen gav en stor överblick över resterande södra delen av gården, vilket gjorde att bänkar för personal eller barn fanns här(figur 4). På denna yta låg också en nyanlagd hinderbana (figur 5) med prefabricerade trästockar som hade träflis som fallskydd. Denna var placerad på en ganska stor yta med gungor precis bredvid. Det fanns både gungor för yngre barn och för äldre barn. Hela denna yta omgavs av en trädridå och mindre upptrampade gångar i glest buskage som avdramatiserade den stora väg som låg tätt utanför. Det hördes ljud från fordon in på gården, trots försök med bullerridån.

Vid den stora naturleken fanns en klippt bokhäck, som var beskuren för barnen att springa igenom med tak över sig(figur 7). In mot huset fanns ett glesare buskage med pilträd, i en stenlagd yta med pallkragar fyllda med barnens odlingar, som i sin tur omgärdades av rabatter(figur 6). Det fanns grindar från denna gård till två andra delar av gården, en gård för de yngre barnen och den gård som här kallas för norra området(se figur 1). Det gjordes för att ibland dela upp de 120 barnen på olika ställen på den relativt stora yta de har. Den norra delen kommer inte att redovisas under mina resultat, men här fanns en sandlåda med rutschbana som gränsade till den anslutande asfaltsgången, en lite mindre kulle med några träd planterade, en större gräsyta med ett förråd som mynnade ut i en ny kulle.

Figur 1: Förskolans olika miljöer

- Fokusområde
- Förskolans tomtgräns
- Sandlåda
- Öppet/ stängt buskage
- Gräselagd kulle
- Plan yta med sittplatser och odlingslotter
- Hinderbana
- Trädriddå med gungor
- Förråd

Meter
0 25 50

Figur 2: Gräsbelagd kulle

Figur 3: Sandlåda med lekredskap

Figur 4: Grönyta med bänkar

Figur 5: Hinderbana och gungor

Figur 6: Buskage med odlingslotter bakom

Figur 7: Bokhäcken

RESULTAT FRÅN GÅRDEN

Under denna rubrik kommer leksekvenser från observationerna på förskolan återberättas. Det kommer att delas in i underrubriker beroende på vilken lek det är och var i utemiljön den utspelas. Inom parentes finns en bokstav som relateras till (figur 1), undantag för de flexibla lekarna som förekommer på hela gården.

Buskagens lekar

Buskagen på förskolan fick ofta betydelse som hus, hem och skydd av olika slag i fantasilekarna. Barnen berättade hur buskaget blev polisstation vid tjuv och polis, då grenarna stängde in tjuvarna i fängelsehålan. Buskaget fick också vara hus vid rollspel som mamma, pappa och barn. Barnen använde och föreställde närliggande bänkar som bakbord eller sängar i deras "sovrum". Vid samma tidpunkt kunde flera grupper av barn leka olika fantasilekar parallellt. Personalen berättade också om olika lekar på temat, affär och doktor, och hur barnen ändrade sina lekar efter säsongerna. Nedanstående exempel är från ett leksammanhang:

Födelsedagsfest inuti häcken (C)

Mimmi: Jag är hungrig mamma.

Gerda: Jag vill också vara 4 år, vi leker att jag är 4 år.

Mimmi: Gerda fyller ju år mamma vi måste baka.

Sara: Det blev smutsigt mamma (Nu börjar de prata i mun på varandra)

Jag: Vad bakar ni?

Mimmi: Vi bakar Pippikakor (hon sjunger samtidigt "Här kommer Pippi Långstrump..." Då springer en flicka bort till en pojke)

Lotta: Nu är vi poliser, kom, skynda dig (och tar en cykel)

Sara: Nu är det födelsedag! (sjunger "Vi gratulerar")

Figur 8: I "huset"

Figur 9: Olika leksammanhang i samma buskage

Barnen stod sida vid sida och pratade i mun på varandra, utan att störas av varandras olika lekar. De fyra flickorna (figur 8) stod på rad med hinkar och spadar längs bänken, i rätt höjd för att greja. Flickorna tog upp jord från marken och lade i hinkarna för att baka sina kakor. De använde både torr och fuktig jord för att få form på den. En annan flicka gick ur leken och började klättra och dra i grenarna på häcken och sjöng Pippi-sånger. De andra fortsatte anordnandet av festen. Plötsligt körde en pojke in med en cykel i häcken och parkerade den bredvid flickorna och då ville en flicka leka polis (figur 9).

Efter en stund gick flickorna iväg, med samma spadar, kakor och hinkar till ett bord och direkt vidare mot sandlådan. De satt där en stund innan de sprang vidare uppför kullen, fortfarande bärandes med samma rekvisita.

Sammanfattningsvis uppfattades många lekteman samtidigt kring hus och häck: Sång av en flicka, bakning av tårta, födelsedagskalas och polislek med cyklar. Trots att det observerades på nära avstånd hördes inte allt som sades, men mycket verkade uppenbart för barnen genom kroppsspråk och kodspråk. Lekens ramar flyttades och vidgades, utan att ändra rollerna som barnen hade från början.

"Oh my God" Vi klättrar i häcken (A)

Den klippta bokhäcken med en grusgång i mitten hade en skyddande karaktär, då den var täckt av löv och tjocka grenar med bladverk.

Barnen berättade att de brukade använda buskaget likt en djungel, där de kunde klättra i träd och ta på sig olika roller som djur. En pojke lekte alltid att han var apa, på grund av att han gillade apor. *"Vi leker bara, Oo aa"*.

De brukade också kasta med löven inuti buskaget. Skotten på buskarna som barnen själva beskrev som "mjuka taggar" använde de också i leken. Nedan visas en leksekvens som pågick inuti häcken:

Jag: Vad leker ni?

Barnen: Vi klättrar

Charlie: Oh my God. (på engelska)

Inuti häcken hittades dessa barn som med skratt och tillgjorda språk använde grenar som klättringsredskap. De barn som medverkade i leken var fem pojkar och en flicka som klättrade upp och ner från lågt växande häckväxter. De skrattade med varandra då de gång på gång trillade ner från samma häckväxt (figur 10).

Figur 10: Sekvens av barnen som klättrar

Vid samma buskage uppfattades en sekvens där ett par flickor och en pojke verkade förhandla om lekens utgång. Barnen stod tillsammans ansikte mot ansikte med ryggarna placerade mot ingångarna till häcken (figur 11). Det verkade som de ville vara ifred från omvärlden. Det hördes förställda röster, mumlandes och viskandes så att det inte gick att uppfatta vad som sades. De stod där en längre stund innan en av flickorna gick ut. När flickan fick frågan om vad som hände, gick hon därifrån. Hon verkade inte gilla frågan, kanske stördes leken. Det kan också varit en lekförhandling som inte ledde till lek.

*Jag: Vad leker ni?
Mimmi: Inget (och
går därifrån)*

Figur 11: Lekförhandling pågår

Kreationer och rollekar i sandlådan (D)

Sandlådan verkade också framkalla rollekar, med den lilla rutschbana som var placerad i mitten (figur 12). Det uppfattades barn som gav varandra uppdrag eller roller, som kung och drottning av slottet. Barnen använde ett litet utrymme under rutschbanan som slott, gömställe och skydd.

Att skapa genom sand och vatten gav många kreativa idéer till barnen. De byggde allt från större "Prinsesslott" till "Monster". Barnen visade ofta sina kreationer antingen för någon annan eller personalen innan de påbörjade nästa kreation. "Bakverket" (figur 13) var en chokladkaka med topping och medan de bakade berättade de vilka ingredienser de hanterade: mjöl, mjölk, socker, peppar, ko och lite salt. Barnen hämtade även vatten från en vattenpöl i närheten, för att få sin form på den. Innan den var färdig fick kakan olika namn såsom "monstret med äckliga ögon", "enhörningen" och till sist "chokladkakan".

Figur 12: Rollspel i sandlådan

Figur 13: En bakad "chokladkaka"

Vattenlekens projekt (flexibla platser)

Regnet bidrog till lekens innehållsrikedom. På förskolan syntes fyra barn släpandes på en stor röd balja, som de sedan med spadar och hink fyllde med vatten. Denna balja sattes sedan in i förrådet:

Saga: Vi samlar vatten som vi kan leka med imorgon när det inte regnar.

Det sågs åtskilliga gånger barn sittandes tysta vid vattenpölar längs med asfaltgångarna där det hade samlats vatten. Aktiviteten var tyst och stilla. Ibland var de ensamma vid ett vattenhål (figur 14) och ibland kunde grupper av barn samarbeta kring hämtning av vatten (figur 15).

Figur 14: Barn som lekte ensamma

Figur 15: Barn som samlar vatten i hinkar

Nedan visas en leksekvens mellan två barn vid en vattenpöl:

Mira: Vi leker mamma, pappa, barn

(det pågår en lekförhandling, men det andra barnet svarar inte utan går därifrån. Hon sätter sig själv och leker med en pinne i vattnet, men hon ger sig inte utan går fram till honom).

Mira: Kom så hämtar vi vatten, nu går vi. (killen följer med henne)

Det här sammanhanget uppfattades vid en vattenpöl av två barn, flicka och pojke sittandes bredvid vattnet. De satt tysta och tittade ner i vattnet. Ovanifrån regnade det men det verkade inte störa dem. Först gick pojken iväg utan att ta till sig hennes första försök till lek, men efter att hon återigen försökte leka med honom kom han tillbaka. De satt där en stund vid vattnet tysta och stilla och hade en leksaksbil bredvid sig. Denna fyllde de sakta upp för att sedan hålla ut på ett annat ställe längre bort. Plötsligt reste de sig utan att säga ett ord och sprang iväg med leksaksbilen i handen till en annan vattenpöl och fyllde upp den där, och sedan till nästa. När de var klara lämnade de bilen och gick bort till ett liggande träd där de fyllde barkens sprickor med gegga och vatten (figur 16). Det anslöt fler barn och alla grejade sedan tillsammans.

Figur 16: Sitta och greja vid trädet

Sandformationer (D, E & F)

Vid några tillfällen uppfattades hur barn fångade tillfällen till lek med geggamoja på olika platser över gården t ex längs kanten av en sandlåda, på en stock och längs en asfaltsgång. De hämtade sand och vatten och formade detta till olika klumpar som de visade upp för varandra. Vid trädet berättade barnen att de brukade fylla trädet med vatten och gegga och även använda detta för balansgång. De lekte ofta i större grupper här. Vid ett tillfälle hade de uppvisning av geggamojan vid trädet:

Figur 17: Gegga vid trädet

Sabina: Titta min geggamoja.

Frida: Här är min geggamoja.

Barnen, två pojkar och två flickor stod vid den liggande trädstammen och tog upp gegga med händerna. En efter en och formade den med sina händer. När de var klara, visade de upp klumpen av gegga för varandra (figur 17). Den som hade finast klump vann och sedan slängde de varandras klumpar i marken så att de gick sönder. De stod vid denna trädstam ett tag innan leken sakta löstes upp och barnen gav sig iväg till gungorna eller klätterställningen.

Fartfyllt med cykel (längs gångar)

Under dagar med torrt väderlag var ofta cyklar rekvisita i fantasileken och bidrog till att fördjupa olika roller där både flickor och pojkar deltog. Framförallt lekte man under dessa dagar "tjuv och polis" som i hög grad bestod i att "poliser" jagade "brottslingar". De jagade varandra i hög fart över asfaltsgångarna, in mellan träd och buskar, ned i sandlådan och tillbaka till ruta ett igen. De använde ljud när de cyklade, som sirenen på ett polisfordon och när de tagit en tjuv låste de in tjuven på polisstationen i buskaget.

Förutom rollekarna lekte de tävlingslekar, olika sporter med fordon, då cykeln kunde vara ett snabbt fordon. Nedanstående citat är från en fartfylld lek med både rörelse och rollspel i fokus:

Sara: Pjom pjom, jag jagar dig.

Mattias: DU missade, jag skjutsar dig eller nej kör du! Kör Sara då!!

(Mattias är ivrig och vill iväg och Sara följer hans uppmaning)

Denna leksekvens hittades i dess mest fartfyllda aktion. En flicka körde och skjutsade en pojke på sin cykel i hög fart på asfaltsgången (figur 18). De jagade ett annat barn längre bort men de missade den precis och frustrationen kan ses i föregående citat. Denna lek pågick en stund utan tal, med rörelse och fart i fokus.

Figur 18: Fartfyllda lekar med olika roller

Figur 19: Polis och tjuv

Röret att förflytta och färdas med (E)

Röret var en rekvisita som flyttades runt dagligen, som ett mobilt lekredskap. Den användes från och till av barn som såg sittandes på den och rulla fram och tillbaka. Barn hördes viska och förstålla sina röster och använda sig av den i fantasin och i rollspel. En iakttagelse var av två flickor som satt en längre stund tysta för att sedan rulla och sjunga tillsammans. De föreställde rösterna där de gungade fram och tillbaka. Andra barn kunde samtidigt sitta på detta rör själva eller i större grupper, som avbrott i andra lekar(figur 20).

Det lilla förrådsutrymmet i närheten av röret användes som flygplan vid olika resor. Det kunde också ändras till en lek med jägare, där huset var ett skydd och ett gömställe. Barnen berättade att ovanpå huset var de skyddade, men nedanför fanns farorna.

Figur 20: Lekar på röret

Figur 21: Det lilla förrådshuset

Hajleken i hinderbanan (B)

Fantasilek med mer utvecklade roller och händelseförlopp gick att finna vid hinderbanan. De använde sin kropp till att hoppa, skutta, gömma eller skydda sig från flisen. Leken kretsade kring hinderbanans redskap (figur 22). Leken gick ut på att inte nudda vattnet för att bli fångad av hajen som levde i havet (i detta fall flisen som fanns under lekutrustningen). Ibland skulle man blunda, när "hajen" hade gömt en skatt, som barnen i sin tur skulle hitta under lekens gång. "Skatten" var en liten kopp som de hittade i sandlådan. Detta var en variant på hajleken. Leken kunde ändras från dag till dag, då det inte fanns några tydliga regler.

Figur 22: Hajleken

Rollek och association på kullen (G)

På kullen fanns många aktiviteter. Den användes till rolleken "Väcka kungen" där en person skulle vara kung som låtsades sova mitt på kullen samtidigt som ett barn skulle springa fram och väcka honom utan att bli skrämmd eller tagen. Barnen sprang fram och skrek på den sovande personen och den skulle skrämma en tillbaka så att barnet trillade.

På kullen lekte de även "Snurraleken" som handlade om att snurra eller rulla nerför kullen och springa upp igen. Det uppfattades en viss känsla, en viss association till fantasilek. Det var en grupp av barn som rullade ner och sprang uppför kullen, skrikande och skrattandes. Det var en ganska stor grupp om tio barn och svårt att tydliggöra vad de sade. Vissa barn rullade ensamma medan andra barn rullade ner med händerna knutna. Nedanstående citat är från "Snurraleken":

..

Jag: Vad leker ni?

Lucas: Snurraleken, den går ut på att man ska snurra ner för kullen (ivrig och stressad på rösten) Det är väldigt kul och så ska man hoppa

Lucas: Jag vill hoppa över dig (ett barn hoppar över ett annat barn)

Alex: Rulla då!

Barnen i kör: Heja heja hoppa då! (skrikande och skrattande, figur 24)

Leken upphörde därefter och barnen sprang till rutschbanan i sandlådan, där de kastade sand på varandra.

Utvecklandet av leken kunde ses likt en association till fantasi när barnen började hoppa över varandra vid kullens slut och förstälde rösterna tillsammans.

Sammanfattningsvis fanns stundtals en association till fantasi i "Snurraleken" medan "Väcka kungen" visade på tydliga roller som spelades genom att använda kullen som lekutrustning.

Figur 23: Lekförhandling på kullen

Figur 24: Snurraleken

DISKUSSION

Studien har visat hur barnen på en relativt stor, grön och varierad förskolegård får användning för den fysiska miljön och naturen när de med sin fantasi utvecklar låtsaslek och annan fantasilek. Det har gett mig som designer ökad förståelse för hur man kan utveckla lekmiljöer. Vilka platser och element använder då barn i fantasileken? Vilken typ av lek återfinns där?

Som vi sett återfanns fantasileken på de flesta delar av förskolegården. Gemensamt för många av platserna var att barnen där kunde finna såväl skydd som löst material. Buskagen erbjöd rumslighet genom att vegetationen blev till väggar och tak. I större buskage hittade de både mer öppna och mer slutna platser där olika rum fick olika funktion. Sandlådan var ytterligare en viktig plats för fantasileken. Grejandet med formationer av sand var viktigt i många rollerkar men även klätterställningen i sandlådan fick ofta en funktion. Hinderbanan och kullen skapade också goda förutsättningar med sin rörelsedynamik mellan olika platser. Resultaten kring det lösa materialets, buskagens och kuperade platsernas vitala roll i leken stämmer väl överens med tidigare forskning kring barns lek i utomhusmiljöer.

Det är även viktigt att poängtera den flexibla användningen av miljön som möjliggörs genom vatten vid regnväder och andra mer rörliga element som kan stimulera barnens fantasi. Objekt som cyklar, hinkar och spadar, stenar, löv, taggar och djur hade en stor betydelse som rekvisita i lekarna. Rekvisitan föreställde ofta något annat i leken, och fick nya funktioner för att förstärka fantasins uttryck i lekar som mamma, pappa, barn eller djungellekar. En bänk blev en säng, en sten blev en bit mat och ett löv kunde vara toppingen på en bakad kaka. Här kunde naturmiljön återigen få betydelse med sin mångfald av objekt med mångtydig karaktär. De plockade det mesta de kunde hitta från marken, men även blad från buskar och träd. Leksakerna som hink och spade användes mer specificerat, t ex fick jag inte uppleva att spaden någon gång fick vara telefon, såsom en sten eller pinne kunde få vara. Kanske blir associerande kring naturföremålen mer fritt än fantiserandet kring det konstruerade?

De ovan nämnda platserna visar hur naturelement och miljöns form och innehåll bidrar med rumslighet, kreativa formationer som får nya funktioner, men också blir föremål för fascination och reflektion, som i sin tur gynnar fantasin. Det är också intressant hur de konstruerade objekten tillsammans med naturmiljöns material skapar nya funktioner, t ex hur klätterställningar i sandlådan fick vara slott, cyklar fick bli fordon i rörelse över grusgångarna, det mobila röret fick nya funktioner på gräsyrtorna och koppar och spadar tog plats som rekvisita i barnens fantasilekar.

Det visar hur en varierad, fysisk miljö bidrar till barnens fantiserande och utvecklingen av rollekar och annan låtsaslek, med en kombination av gröna ytor, kullar, gömda rum, beklädda rum täckta av blad eller bark och avskilda platser. På en varierad plats bestående av naturmaterial i kombination med lekredskap såsom vid hinderbanan, tycks barnen kunna utveckla sina individuella idéer.

Här följer en diskussion om olika karaktäristika för förskolegården som visade sig vara betydelsefulla för leken, och en diskussion kring den lek som utspelades där. Därefter följer tankar kring erfarenheterna av att studera fantasilek som leder till en avslutande reflektion om resultaten som helhet, behovet av vidare forskning och resultatet i relation till rollen som landskapsarkitekt vid planering och design.

Buskagens trygghet och mångsidighet

Under leken i buskagen hittade barnen ett "hus", en "skattgömma", en "polisstation" och grenpartierna böjdes vid användningen. I buskagen fick fantasin ett av sina tydligaste uttryck och de innehöll många olika lekar samtidigt, utan att störa varandra. Viktigt var troligen att buskaget innehöll ett antal mindre rum med upptrampade gångar emellan grenarna. Liksom tidigare studier pekar resultaten på buskagens centrala roll i leken. Se t ex Grahn et al. (1997) där det beskrivs hur såväl ett buskage som ett konstverk i form av en kruka fungerar som lekhus och skattgömma. Gemensamt för krukans och buskagets är att de inte var planerade för lek. De hade inga förbestämda funktioner, vilket skapade ett spelrum för barnen att utnyttja. Konst(krukans) och natur(buskaget) har båda obestämda funktioner. En annan reflektion kan vara att fantasin skapas utifrån formen på objektet, hur barnen kan associera och återkoppla formerna på utemiljön till något i deras lek.

Förutom buskagen gav träd på gården både skydd och möjligheter för klättring, vilket kan jämföras med Fjørtoft (2001) resonemang om trädens vitala funktion för leken. Viktigt att notera är att barnen på förskolan gärna klättrade i de lågväxta trädpartierna, utöver de större buskage, där de kunde hitta många olika möjligheter att utmana sig själva i mindre skala. Det täta buskaget tycktes då och då anta formen av en djungel, med plats för olika djur, och områden där barnens lek var mer skyddad från personalens insyn.

Fascination av naturens element och miljö

Naturen kan fascinera barnen på ett flertal sätt, med himlen, marken och naturmiljön däremellan kan de hitta naturmaterial till leken. Det kan jämföras med Halldéns (2009) beskrivning om hur barn använder material som dyker upp i deras omgivning i form av löst material. Det kan vara allt ifrån stenar, grenar eller andra små objekt som barnen plockar upp, beskriver Nebelong(2008) och att det därför är viktigt att barn får utveckla sin fantasi med dessa naturmaterial, för att få en större förståelse för omgivningen och anknytning till miljön. Likt författarnas beskrivningar plockade barnen upp löv, grenar och stenar från marken på flera platser på gården. Förskolepersonalen hade det som strategi att få låta dem plocka saker, så länge det inte var skadligt för dem. Barnen verkade också fascineras utav djur, då de plockade upp mindre djur från marken på gården. Denna förundran till naturen har fått ett särskilt begrepp

”Wonder”(Jørgensen, 2014), vilket innebär en fascination och större eftertanke vid användandet av elementet eller objektet som tidigare belysts i uppsatsen. På förskolan minns jag ett specifikt ögonblick när en pojke plockade upp en daggmask från marken, vilket resulterade i att fler barn sprang fram till honom för att känna och röra vid den lilla masken. Det kan liknas vid en situation beskriven av Kahn & Kellert (2002) med exempel på barns interaktion med djur, då barnen i de yngre åldrarna fascinerades av hur djuren rörde sig och ville känna och röra vid dem. Det var oftast små djur, men ju äldre barnen blev desto fler och större djur ville de upptäcka (Kahn & Kellert, 2002).

Vatten och sand i förskolegårdens sociala liv

Barnen kunde ta till sig vattnet på ett sätt, som är på gränsen att inte vara fantasi men det är viktigt att belysa dess kraft på gården. Barnen skapade och samlade vatten till dagen efter om det hade slutat regna till dess. Denna fascination till vatten kan också relateras till begreppet ”Wonder” liksom även Mårtensson(2004) fick uppleva i sin forskning. Känslan av att få känna och forma med vatten. Vattnet tillförde en egenskap för den lugna stunden eller den aktiva stunden. Vatten är också ett element, som mer och mer tas bort på förskolan av säkerhetsskäl. Hur man i framtiden ska planera med vatten hade varit ett intressant vidare område att undersöka, att skapa miljöer med vatten utan en risk för barnen att spendera sin tid där.

Vatten och sand fungerade väl ihop, vilket syntes från resultaten på förskolan. Sandlådan kunde bli en kreativ verkstad, där de gjorde monster, bakade kakor eller satt tysta och stilla för sig själva och grejade. Förutom grejandet kunde sandlådan också få bli spelrummet för många roller, kanske fann barnen här en snarlikt miljö till hemmet då ofta hus och hem eller andra husliknande objekt fick finnas här och sanden fick bli mat eller kakor. Personalen berättade också om sandlådans funktion som avbrytande moment i andra lekar,

det gick inte en dag utan att den användes som rum mellan två lekar. Ett exempel var när flickorna sprang från buskaget med hinkar och spade ner i sandlådan där de grejade vidare en stund. Här kan det ha betydelse att få låta sandlådan få en central punkt, då barn ofta springer genom den eller leker med den som avbrott från andra lekar.

Grejandet återfanns också vid det liggande trädet, där gegga och vatten visade sig få betydelse för fantasin. Det finns inga bevis om fantasin var påtaglig under dessa lekar men föreställningarna som berättades var intressanta. Tydliga bilder från minnen eller händelser för barnen återberättades genom att bygga och forma klumpar. Vid min vistelse var de väldigt måna om att visa sina klumpar för mig, kanske gav de klumpen en föreställning när de skulle förklara och presentera den? En annan intressant iakttagelse var trädets position och kreativiteten den skapade med hjälp av den ändrade väderleken. Många barn kunde samlas kring trädet och greja vid regniga dagar och gå balansgång vid torrare väder.

Gårdens spänningsmoment

Barn leker mer riskfyllda lekar för att utvecklas och lära sig förstå sin omgivning, det syns i deras större risktagande och utmaningar som de söker (Kahn & Kellert, 2002). Detta var en liknelse till Sandseters(2009) resonemang om den riskfyllda leken, vilket jag fick uppleva genom de riskfyllda och fartfyllda cykelturerna eller barnen hängandes i träd på lite högre höjder. Barnen sökte utmaningar för att pröva sig själv.

Cyklar användes som polisfordon, till exempel när de jagade tjuvar i rollekar. De cyklade relativt fort under mina besök men detta var främst vid uppehållsväder. Det syntes tydliga rollspel, som utvecklades med hjälp av rekvisita som gav utrymme för fantasin. De tydliga ljuden till polisfordon visade på kopplingen till barnens tidigare erfarenheter. Genom att planera in gånger på ett intressant sätt över gården kan dessa bidra till både orientering och spänning i barnens lek.

Lek och landskap

Hajleken som var en fristående lek i hinderbanan, hade tydliga anknytningar till den utemiljö som fanns. Flisen fick agera vatten och hinderbanans konstruktioner fick vara land. Återigen skapade barnen något eget från den befintliga hinderbanan till en värld med hajar och jakt. Barnen skrattade och skrek, vilket verkade vara en del av leken. Denna lek kunde ändras från dag till dag av de deltagande barnen.

Landskapet som hajleken utspelades i innehöll olika möjligheter som barnen kunde utnyttja. I detta fall hinderbanans redskap. Det är därför betydelsefullt att skapa platser innehållande olika former som kan bidra till hur leken utvecklas. Material som träflis fick en ny funktion, t ex som vatten. Flisens egentliga funktion var främst som fallskydd. Form och material på gården måste därför ses som erbjudanden för kreativ användning och inspiration till barnens fantasi.

Mårtensson (2004) beskriver associativa fält, där leken knyts an till platser med en dynamik och uppsättning av handlingar som har en relation till platsen (Mårtensson, 2004). Det kan relateras till de lekar som befann sig på kullen, där en association till fantasi kunde anas under "Snurraleken" då barnen medan de rullade hade förställande röster och levde sig in i olika roller. Parallellt lekte barnen också "Väcka kungen" där det syntes att platsen och kullens utformning skapade ytterligare erbjudanden. Vid planering av utemiljön blir det därför viktigt att planera med åtanke på sådana associativa fält i barnens fantasi som ofta finns kopplade till olika typer av landskapselement.

Väderlek skapar rörelse i leken

Vid utevistelse möts barnen, enligt Mårtensson(2009), av en situation där det sociala livet, naturen och väderlekens växlingar skapar en dynamik som de ska förhålla sig till. Detta kan skapa en spänning, uppmärksamhet och lekfullhet hos barnen. Det ges större möjligheter eller fler val vid plötsliga och oförutsägbara förändringar utomhus än inomhus. Denna föränderliga värld blev tydlig under observationsdagarna då barnen genom vädrets växlingar ändrade sin form på lekar. De cyklade generellt med hög fart vid fint väder och lekte mer stillsamma lekar vid vatten när det regnade från öppen himmel. Vissa barn sökte också skydd under vegetation vid regn och använde träden för att få skydd. Naturfenomenen med vädrets impulser och skiftningar är något som vi människor inte kan råda över, men som barnen drar nytta av. Barnen skapar rörelse i leken, med plötsliga nya väderförhållanden och kan därmed bidra till att leken utvecklas. Det kan relateras till Heurlin-Norinder(2005) som nämner att om barnen får tillfälle att nyttja och utmana sig själv har de möjlighet att använda och erövra platser i miljön ensamma eller med hjälp av andra och kan då få större behärskning av sitt

närområde, omgivning eller sin situation i landskapet. Det stärker i sin tur barnens självkänsla och viljan att pröva mer (Heurlin-Norinder, 2005).

Studera fantasilek utomhus

Kunskap om barnens fantiserande fick jag mycket genom dialog med barnen. Det var under gåtur och samtal som barnen berättade hur buskagen fick agera som hus, hem eller djungel. Därmed spelade gåturen en viktig roll som komplement för att kunna tolka betydelsen av naturen som material. Vid ett tillfälle berättade de för mig om himlen och om deras associationer kring himlen och molnens konstruktioner. I fantasilekarna fick himlen ofta agera som tak när barnen befann sig på öppna ytor. Jorden på marken fick vara golv att städa eller att få material till vid bakning eller matlagning. De skapade olika former och klumpar med hjälp av sanden och jorden. Väggarna fick barnen genom buskage eller träd. Naturmiljön har förmånen att ge former som kan ge rika landskap i lekarna, där barnen får formen givet av landskapet men leker vidare med sin fantasi.

Tidigare i uppsatsen redogjorde jag efter Eli Åms(1989) undersökning om fantasilekens fria och öppna handling, leken pågår mellan två ändpunkter, imitation och frihet i förhållande till verkligheten. Barnet har enligt Birgitta Knutsdotter Olofsson(2009) friheten att transformera tidigare upplevda erfarenheter i andra världar med nya karaktärer. Barnen använder ljusare och tillgjorda röster, sänkta blickar för att inte störas av omgivningen kring deras lek. Under mina observationer var det mina kännetecken för att finna fantasilek. Den var inte alltid självklar utan kunde helt plötsligt uppenbara sig genom förställda röster och sänkta blickar. Barnen kommunicerade med tecken, samtidigt som de ett antal gånger tittade ner i marken. Det verkade som att barnen inte ville se omvärlden när de planerade och skapade sig föreställningar av leken.

Barnen kan enligt Harvard & Jensen(2009) prova på olika former av rollspel och roller som mamma, pappa eller olika yrken. Det syns också i olika åldrar enligt Gärdenfors(2009) genom imitation fram till två årsålder och skapandet av låtsasleken efter två årsålder. Jag kunde se yngre barn iaktta äldre barns aktioner och lekar genom att försöka härma dem som ett sätt att försöka vara med. Detta underlättades utomhus där äldre och yngre barn lekte liknande lekar. De yngre barnen försökte anpassa sig till olika lekar i sandlådan, hjälpa till att hämta vatten eller samla löv, ett samarbete över åldersgränserna. Vissa lättare fantasilekar som rolleken "Väcka kungen" kunde också de yngre barnen närvara i de äldre barnens lek.

Under fantasilekarna gavs roller till deltagarna t ex genom kommentarer som "Du är tjuven" eller "Jag är polisen". Detta hördes gång på gång vid de olika lekförhandlingarna på förskolan. Här kunde alltså tydligt synas en "regissör" en ledare i leken, som kan relateras till Eli Åms(1989) beskrivning. Är detta då barnens tidiga prövning av

senare roller i livet? I det sociala samspelet i familjen, på jobbet eller på träningen där en lagkapten, chef eller någon annan tydlig karaktär bestämmer processens gång. Barnen refererade åtskilliga gånger till att mamma och pappa bestämde när det var mat eller när barnen skulle gå och lägga sig. Det kan tydligt förknippas med barnens hem.

Fantasileken utvecklas när barnen känner sig trygga, nämner Knutsdotter Olofsson(2009) för att utveckla de inre föreställningarna. Frågan ”Vad gör ni” kan verka oskyldig men kan uppfattas som ett hot och störande moment för barnet. När jag frågade en flicka på förskolan vad de gjorde, resulterade det med tystnad och hon gick därifrån. Förmodligen störde jag en pågående förhandling eller så kom barnen inte överens om lekens utgång.

AVSLUTANDE REFLEKTION

Denna undersökande studie har gett mig som landskapsarkitektstuderande nya kunskaper och erfarenheter om förskolegårdens utvecklingsmöjligheter. Slutsatserna efter mitt kandidatexamensarbete var att dynamiska och varierade miljöer ger förutsättningar för lek, vilket var min utgångspunkt för detta arbete. Jag fick den fina möjligheten att få undersöka och utforska leken på en förskolegård på egen hand genom fältarbete.

Fysisk lek och rörelselek har studerats genom åren av forskare medan de berört den närliggande och ofta förekommande leken, fantasileken. Jag har genom fältstudier och litteratur närmat mig och fått uppleva några av fantasierna, för att öka förståelsen och visa på möjligheterna att stimulera denna lek. Ett samspel mellan landskapsarkitekturen och miljöpsykologin kan hjälpa till för att bättre förstå de givna situationerna.

Utemiljön är en stor del av vår närmiljö varje dag och något som vi ofta använder som våra verktyg i mer tankefyllda och kreativa idéer. Fantasileken sägs vara en kreativ och skapande lek och det är intressant för planerandet av utemiljön att ha denna i åtanke. Många har tidigare berört fantasileken men med mina observationer samt gåturen har jag närmat mig den på förskolegården. Fantasileken är i sin tur en hemlighetsfull, överraskande lek där leken har fria spelrum givna mellan ramar. Den kan överraska en genom förvåning hur barnen kan sjunka in i det beteendet av föreställningar, att använda olika språk, tecken och symboler för att förhandla lekens utgång. På förskolan fick jag uppleva barnens olika språk och tecken och få se fantasileken visa sig på flera platser.

Mina slutsatser är att fantasileken finns där barn känner sig trygga i miljön, utan hot från yttre påfrestningar. Den fysiska miljön kan bidra genom att erbjuda variation och innehållsrikedom i design och mycket löst material. Viktiga detaljer i utformningen är gångar för rörelse, hög grad av rumslighet, t ex buskage, sandlåda för skapande och landskap eller arrangerade hinderbanor som bjuder in till rörelse. Liksom tidigare studier visade resultaten hur olika typer av naturmaterial och naturens processer, t ex väderförhållanden, fick betydelse som rekvisita i rollerkar eller vid eget "grejande". Den fysiska miljön är därmed en viktig aspekt för lekens utgång. Det bör finnas utrymme genom öppna ytor, halvstängda och stängda ytor för barnens valmöjligheter mellan vila eller aktivitet. Utrymmen där barnen har möjlighet att sjunka in i sina inre drömmar och ge vika för sin fantasi såsom prinsessor, kungar eller farliga drakar.

Vidare forskning

Fantasin kan finnas mellan det sociala samspelet och samspelet med miljön. Leken kan genom utmaning och glädje också ge självkänsla till barnets vidare utveckling genom livet. Precis som Sandseter(2009) redogjorde behövs en viss del risktagande för att förstå vad som är farligt och inte farligt i livet. Någonstans hittar barnen sina egna utmaningar för att förstå vikten av risker i livet. Detta kan fantasins spelregler också hjälpa till med. I Hangaard Rasmussens ”Den vilda leken” (2010) beskriver han leken som ambivalent. En lek, som kan ändra riktning efter barnens spontana infall, vilket gör det svårt att utläsa lekens utgång från början (Hangaard Rasmussen, 2010). För oss vuxna kan leken till viss del kännas ambivalent, medan jag fick uppleva barnens självsäkerhet på förskolan. Det framkom under min gåtur, där jag såg självförtroendet hos barnen då leken inte verkade vara ambivalent i deras ögon. Det var spänningen och de oförutsägbara händelserna som förde dem framåt med olika samarbeten och samspel i lekandet. Det kan jämföras med Heurlin-Norinders slutsatser om den fysiska miljöns betydelse, färg och form, variation och spännande inslag där även relationen till andra människor spelar stor roll (Heurlin-Norinder, 2005).

Det hade därför varit intressant att se vidare forskning på samspelet och relationen mellan deltagare i fantasilekarna. Under min tid på förskolan kunde det anas möjliga samspel, men djupare forskning hade varit intressant. Förutom samspelet hade det varit intressant att vidare studera en naturförskola gentemot en ”vanlig” förskola då jag i mitt arbete fokuserat på endast en ”vanlig” förskola. Naturförskolan har andra möjligheter till lekar, då de endast utgår ifrån naturens material och inte lika mycket från lekredskapen. Hade man fått uppleva mer fantasierande på dessa förskolor? Hur hade de tagit sig an landskapet då?

Nya frågor har givetvis uppkommit under processens gång som till exempel; Kan man se tydliga skillnader på äldre barn och yngre barn genom fantasilekandet? Jag närmade mig genom teorin av Peter Gärdenfors(2009) och Eli Åm(1989) att fantasin syntes mer i de yngre åldrarna och därmed valde jag min kategori mellan fyra till sex år. Denna åldersgrupp där jag fick uppleva tydliga associationer till fantasi, vilket var mitt önskemål.

Landskapsarkitektens roll

Som landskapsarkitektstuderande vill jag belysa lekmiljöers utvecklingsmöjligheter, där fantasileken sägs bidra till barns utveckling. Det är därför viktigt att vi under planerandets fas har en förståelse för denna typ av lek genom att skapa goda förutsättningar. Miljöerna bör innehålla en variation av fler mindre och större rum där naturmaterialen kombineras med lekredskap. Vatten bör kunna implementeras på ett par ytor och längs gångar, utan risker för barns säkerhet. Det ska även kunna finnas god tillgång till rekvisita i utemiljön från naturmaterial som stenar, grenar och mindre djur men även konstruerad rekvisita som visats vara väsentliga bidrag till de flesta lekar som nämnts i uppsatsen.

Avslutningsvis återfinns fantasileken på förskolan i de varierade miljöerna, med en hög grad av rumslighet för skydd och trygghet. Den kan också utspelas över mer öppna kuperade ytor där färg och form bidrar till lekens olika uttryck.

Resan genom detta arbete har gett mig som blivande landskapsarkitekt gott om ny kunskap och erfarenhet av barnens fria lek och egenskaper i miljön som bidrar till att skapa kreativa fantasilekar.

REFERENSER

Berg, L.E. (2009) Lekens kontrapunktstämmor: mening och lust, likhet och variation i: *Leka för att lära*. Red. Åsa Harvard & Mikael Jensen, Studentlitteratur AB, Lund

De laval, S.(2004) *Metoder för arkitekturdialog* [Online]
<http://arkitekturanalys.files.wordpress.com/2013/07/metoderforarkitekturdialog.pdf>[2014-01-05]

Fjørtoft, I. (2001) The natural environment as a playground for children: The impact of outdoor play activities in Pre-primary school children, *Early Childhood Education Journal*, Vol 29 No.2 Winter 2001[Online]
<http://link.springer.com/article/10.1023/A:1012576913074>, [2014-12-08]

Grahn P, Mårtensson F, Lindblad B, Nilsson P, Ekman A (1997) *Ute på dagis*, Förlag Movium, Alnarp

Gärdenfors, P. (2009) Lek ur ett evolutionärt och kognitivt perspektiv i:
Leka för att lära. Red. Åsa Harvard & Mikael Jensen, Studentlitteratur AB, Lund

Halldén, G. (2009) Barndomsminnen och naturminnen I: *Naturen som symbol för den goda barndomen*, Falun, Carlsson bokförlag

Hangaard Rasmussen, T. (2010) *Den vilda leken*, Holmbergs, Malmö

Harvard, Å. & Jensen, M. (2009) Inledning i: *Leka för att lära*. Red. Åsa Harvard & Mikael Jensen, Studentlitteratur AB, Lund

Heurlin-Norinder, M. (2005) *Platser för lek, upplevelser och möten- om barns rörelsefrihet i fyra bostadsområden* HLS Förlag, Lärarhögskolan i Stockholm, Stockholm

Ivarsson, P.M. (2003) *Barns gemenskap i förskolan*, Uppsala Universitet, Uppsala

Jørgensen, K.A. (2014) *What is going on out there?* University of Gothenburg, Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg

Kahn, P.H. & Kellert, S.T. (2002) *Children and nature, Psychological, sociocultural and evolutionary investigations*, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, Massachusetts, London, England

Knutsdotter Olofsson, B. (2009) Vad lär barn när de leker? I: *Leka för att lära*. Red. Åsa Harvard & Mikael Jensen, Studentlitteratur AB, Lund

Lenninger A. & Olsson, T. (2006) *Lek äger rum – Planering för barn och ungdomar*, Formas, Stockholm

Mårtensson, F. (2012) Hälsofrämjande äventyr med naturen som distraktion. *Socialmedicinsk tidskrift* 3/2012 tema, Alnarp

Mårtensson F.(2004) Landskapet i leken [Online]
<http://pub.epsilon.slu.se/803/1/Fredrika20050405.pdf>, [2014-11-26]

Mårtensson F.(2009) Lek i verklighetens utmarker i: *Leka för att lära*. Red. Åsa Harvard & Mikael Jensen, Studentlitteratur AB, Lund

Mårtensson F. Jansson M. Johansson M. Raustorp A. Kylin M. Boldemann C. (2014) *The role of greenery for physical activity play at school grounds*, Urban forestry & Urban greening 13(2014)

Nebelong H. (2008) *Vi leger at...-Tanker om leg, laering og indretning af legepladser og sansehaver for barn*, Fredrikshavn, Dafolo Forlag og forfatteren

Ottosson, J. (2011) Naturupplevelsens betydelse I: *Naturupplevelse och hälsa- forskningen visar vägen*, Johnsson, L. & Lundqvist. S & Ottosson, J.(red), Alnarp, ss. 3.15.

Sandseter Hansen, E.B. (2009) *Affordances of risky play in Preschool: The importance of features in the play environment*, Early Childhood Education Journal 2009 36: 439-446 [Online]
<http://link.springer.com/article/10.1007/s10643-009-0307-2>, [2014-12-08]

Åm, E. (1989) *Leken ur barnets perspektiv* Borås, 1993, Svenska utgåvan: Bokförlaget Natur och kultur

Bilder i arbetet

Malin Magnusson, oktober-november 2014